

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. Михаил Неделчев

за дисертационния труд „СЦЕНИЧНИ РЕАЛИЗАЦИИ НА БЪЛГАРСКАТА
ПОЕЗИЯ. 1990 – 2010”

на докторант **Мая Кисьова**,

представен за конкурса за получаване на научната и образователна степен „доктор”

1. Данни за конкурса

Конкурсът за придобиване на научната и образователна степен „доктор” е обявен по решение на Съвета на Департамент Нова българистика и с гласуване от Академичния съвет на Нов български университет след успешното завършване на редовната докторантска програма на Департамента от докторант Мая Кисьова през 2016 г. Научен ръководител на докторантката е ръководителят на Департамента доц. Пламен Дойнов, д.н., представил дисертационния труд пред Съвета на Департамента. Докторантката е получила всички необходими кредити по време на своето обучение. При предварителното обсъждане на труда и при представянето му за защита са спазени всички нормативни изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, както и на съответния правилник на Нов български университет. Може да се направи заключението, че процедурата е законна.

2. Данни за кандидата

Родената през 1964 г. докторантка Мая Кисьова има цяла поредица от висши образования: филологическо, както и актьорско майсторство, режисура и театрознание, придобити в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”. Защитила е и магистърски тези - „Конфликти и герои в комедиите на Станислав Стратиев” (във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”) и „Драматургията на Боян Папазов” (НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”). В киното и в театъра Мая Кисьова има над 25 роли. Същевременно, още по време на активната си актьорска творческа дейност, тя публикува редовно свои текстове за театър в различни периодически издания. Има реализирани и редица драматургически опити – както с нейни собствени авторски сюжети, така и преработки и композиции по произведения на значими чужди драматурзи и поети. Специална тема в нейното драматургическо творчество (а тя се превръща и в актьорско монодраматическо възплъщение) е щастливата и трагическа едновременно съдба на писателката Яна Язова. Мая Кисьова е авторка и на две стихосбирки: „39 спирки по пътя”(2003) и ”Три луни”(2003), както и събиращата разножанрови – фикционални и критически - текстове книга „Словесни репетиции”(2008).

През 2009 г. издава в „Изток-Запад” монографията си „Исторически аспекти на релацията *актьор-драматург*”. Построена в шест части, третата е озаглавена „Анкетите”, като тук особено важна с оглед на бъдещата дисертация е третата подглава „Актьори-драматурзи”. Именно тя показва, че проблемът за авторското публично представяне на собственото творческо слово трайно занимава дисертантката. Или, както е казано във

въвеждащ пасаж от книгата: „Словото функционира чрез драматурга, действието – чрез актьора. /.../ Възможно е една творческа личност да реализира и двете функции. (Ако се опитаме да си представим най-минимализираното театрално представление, вероятно това ще бъде актьор върху килимче, който играе, докато има кой да го гледа.)” И чрез самата творческа практика на Мая Кисьова като актриса, и чрез нейните размишления и обобщения върху систематизиран емпиричен материал, тези възможности се проблематизират, „изпитват” върху сцени и подиуми...

3. За дисертационния труд „Сценични реализации на българската поезия. 1990 - 2010”

В дисертационния си труд Мая Кисьова доразвива и обогатява подходите и принципите за съграждането на монографичен текст, вече използвани в книгата „Исторически аспекти на релацията *актьор-драматург*”. Но тук вече представянето на различните казуси и практики е направено много по-системно и обхватно...

Изследването „Сценични реализации на българската поезия. 1990 – 2010” е композирано в пет части, плюс едно „Обобщение” и цяла поредица от *приложения* (анкети, практически разработки за учебен курс в НБУ, опис за артефакти и фотоархив). Основен тезис при разгръщането на цялата тази проблематика е, че ситуацията със социалното битие на българската поезия след падането на тоталитарния комунистически режим след 1989 г. дава на тази поезия нови възможности. Освободила се от агресивната нормативност на социалистическия реализъм, потърсила диалога с други изкуства (а това се случва според дисертантката и между останалите изкуства), българската нова поезия дава на **п о е т а** и нови възможности за изява като „създател и персонаж на собствената си поезия”. Една от тези големи възможности е точно нейната най-вече авторска сценична реализация. Дисертантката убедително показва, че всичко това се случва през годините на продължителното *междувекovie* чрез разнородните съзнателни опити на множество автори (между тях най-вече Пламен Дойнов и Георги Господинов) да предефинират самата мисия на поета. Мая Кисьова е почувствала необходимостта в началните страници на изследването си да направи и един ерудитски преглед на разнородни съвременни гледища и определения за поезията. (Тук тя се основава в голяма степен и на известното изследване на доц. Морис Фадел за Пол де Ман.) Един такъв преглед по неизбежност винаги ще бъде непълен и „прескачащ” важни проблематики. В някаква степен това е преодоляно чрез вглеждането в плодотворното напрежение между аполоновското и дионисиевското начала в изкуството на поезията (и не само в нея; та Аполон е Мусагет, предводител на музите), чрез припомнянето на „игровия принцип в интерпретацията на поетичния текст” (в тези страници вече навлизаме в самата практика на отделни поети-„актьори” – напр. Мирела Иванова). Не може да се каже, че това въвеждане е направено твърде „стройно” от гледна точка на общата композиция. Въобще отделните подглави на тази втора част „**Теоретични аспекти**” стоят някак фрагментарно и теоретически неосмислени. Трудно може да се каже и че подпомагат същностно осмислянето на разнородните творчески практики от последващите части на дисертацията.

Изследването добива истинския си значим ритъм вече с третата си част „**Дългосрочни проекти**”. Това са цялостни разкази за четири значими групови творчески реализации – с различна продължителност и интензивност, с различни обеми на предизвиканата около тях публична връва и критически интерес.

Първи в тази поредица е разказът за културната общност „Петък 13” на творческия тандем от поетите Бойко Ламбовски и Мирела Иванова с приятели. Мая Кисьова добре възкресява атмосферата на техните наистина паметни първи изяви – в уютното подземие на книжарницата на СБП на ъгъла на ул. „Ангел Кънчев” и ул. „Солунска”, в Студенския дом и другаде из страната. Дисертантката подчертава, че двамата съчетават при тази своя творческа симбиоза две различни традиции – руската ъндерграунд поетическа традиция при Ламбовски и родната студентска при Мирела Иванова. Авторката посочва, че и при двамата поезията е някак „предварително” звучаща, тя е реторически „оголена”, сякаш наистина настойчиво изисква своето сценично представяне. Когато цитира пасаж от техния манифест от 1990 г., Мая Кисьова пропуска да отбележи, че той е една иронична заигравка с бързо сменящите се през XX век модернизми в поезията. Сложен е обаче акцент върху общия карнавализиращ стил на изявите им, както и на пародийността спрямо соц-а в различните пластове на бита и идеологията. Трябва да се добави, че с много свои стилови черти, присъствието и участието на Бойко Ламбовски придава на „Петък 13” близост до това социокултурно явление, което в нова Русия назоваха „Соц-арт”.

Вторият разказ е за *Авторския литературен театър* и това творческо обединение на новата Четворка от Литературен вестник (Пламен Дойнов, Георги Господинов, Йордан Ефтимов и Бойко Пенчев) е представено в неговите изяви като „практика, която акумулира в значителна степен енергията на 90-те в явлението *поезия на сцената*”. Самите названия на спектаклите на тази творческа общност говорят за високата степен на самосъзнание на техните колективни изяви: „Тела и текстове”, „Смъртта на кръга М и с ъ л”, „Живи и мъртви в българската поезия”, „Резерватът Висящите градини на България”, „Как ехото заглъхва”, литературноисторическата амбициозност на техните деконструктивистки и амбивалентни пародийни и същевременно иронично-апологитични отнасяния към предходниците поети. Самата дързост да се говори и теловъплъщава така бе нещо радикално ново в литературната ни култура – добре помня шоковото въздействие, удоволственото въвличане и на ентузиазизираната публика в спектаклите. При създаването на този, а и на всичките останали свои разкази, Мая Кисьова е имала неocenимото напътствено въздействие на своя научен ръководител доцент Пламен Дойнов – сам централен участник, осмислил всичко случило се в големите си монографични изследвания, разгърнал литературноисторическите си проучвания все по-назад в десетилетията на социалистическата епоха. Разказът за акциите на Авторския литературен театър на Четворката е и най-пълно и обстойно документиран – и като текстове от програми за спектаклите, и като критически реакции, и като авторски свидетелства с днешна дата (особено забавни са споменът на Пламен Дойнов за мистификацията им с викането на духовете на поети от миналото, както и възпроизвеждането на епизода как класиците унищожават едно постмодерно дете). В тези страници е показано и как цялата практика на Авторския литературен театър се съотнася с участието в списването на „Литературен вестник” като трибуна на българския постмодернизъм (но това можеше да бъде допълнено и с разкриването как се отлива всичко и в индивидуалните авторски книги на четиримата или в техните колективни книги „Българска христоматия. Избрани образци от всичките родове съчинения”(1995 г.) и „Българска антология. Нашата поезия от Герова насам”, 1998 г.). „Литературно-философски кръг *Рамбо 13*” е определен от дисертанката като „най-неспокойната и агресивна група от 13 поети”, но всъщност днес можем да преценим, че независимо от дълготрайността на съществуването ѝ, изявите на тази група винаги са на границите на маргиналното и дилетантското.

Добросъвестно са представени и продължаващите вече доста години акции на поета, библиотекаря и рок-музикант Петър Чухов с неговите **Поетически трубадурски двубои**. Трябва да се добави, че в последните месеци Петър Чухов модифицира своите акции с друг тип изяви в клуба на Столична библиотека.

Именно третата част на дисертацията „**Дългосрочни проекти**” е най-значимото, средищното и приносно в дисертацията.

Но важни паралелни сюжети са разгърнати и в четвъртата част „**Поетът на сцената**”. Тук на първо място стои съвсем естествено проблематиката за „**Представяне на поетичната книга като шоу**”. Вероятно мнозинството автори на стихотворения (стихотворци и истински поети) имат желанието и амбицията техните премиери на книги или друг тип представяния да се случват наистина к а т о ш о у. Но малко са тези, при които това наистина се случва. Всред по-успешните са посочени различни акции на Йордан Ефтимов, Тома Марков, Иван Христов, Ина Григорова и др. (аз бих сложил тук и изключителното шоу на Пламен Дойнов с неговото скорошно, от 2016 г., четене на новата му политическа поезия от камерната зала на театър Българска армия, оставащо извън времевите рамки на дисертационния труд).

Интересен акцент в тази пъстра палитра от творчески реализации е настойчивото желание на актьори да се изявяват като стихотворци, да правят поетически книги и – разбира се – да ги представят сценично (някои включително с по две, три, че и четири книги; особено настойчиви са например Бойко Богданов и Стефан Мавородиев). Не така убедителни са очевидно и опитите да се прави в България „Слам”, т.е. „поезия, която авторът не рецитира, а играе”.

Мая Кисьова отделя голямо внимание в изследването си на опитите да се правят разнотипни **пърформанси** въз основа на поетически текстове – свои и чужди. Вероятно това пристрастие се дължи и на нейното лично участие в някои от тях. (Всъщност именно тези явления, представени в последните три подглави са документирани и обгледани именно от нея за пръв път.) Тук изпъкват акциите на групата Мария Калинова-Камелия Спасова-ВБВ и други. За съжаление, не винаги на техните акции им достига артистизъм и импровизационна свобода.

В по-широки театрални пространства и в по-обемни драматургически опуси вече звучи поетическото слово в петата част „**Театрални спектакли**”. Като слага в началото голямата традиция на „Театър на словото”, Мая Кисьова ни припомня участието в театралния живот на България през 90-те години на миналия век на двама поети – Маргарит Минков и Елин Рахнев – някакъв нов израз на така популярната през 60-те и 70-те години лирическа драма. В последователност са разгледани ред спектакли в Театрална работилница „Сфумато” (и особено направения по текстове на Ани Илков, Георги Господинов и Калин Янакиев от Иван Добчев). Като „независими спектакли” са видяни изяви на акрисата Бойка Велкова и на нейния съпруг, музикантът Теодосий Спасов по стихове на Борис Христов, както и направеното по творби на Силвия Чолева театрално действие в НБУ. Отделна подглава е посветена на паметното представление на голямата режисьорка Юлия Огнянова с композиция от стихотворения на Константин Павлов (в Държавен сатиричен театър „Алеко Константинов от 2009 г.). Авторката посочва: „Юлия Огнянова нарича своите драматургични колажи „сценарии”, по същия аморфен начин е конструиран и „Тапетите на времето”. Епизодите са относително кратки. Опитът на режисьорката в гарантираното типажно въздействие триумфира в редуването на камерни и масови сцени. Основни персонажи са Поетът, Художникът, Музикантът, Героя на деня.”

Работен в продължение на няколко години, този спектакъл е представен и като една

кулминация на присъствието на поезията на българската театрална сцена.

Дисертантката обобщава за този изключителен спектакъл: „Стиховете в по-голямата си част претърпяват значителна промяна на функцията. Особено ярко това се вижда в мястото на фрагментите от поемата „Петимата старци” в сценария – изговарят се като реплики на различни персонажи. А чути от женските персонажи, те вече са тотално преобърнати от първоначалния си смисъл”.

В последна сметка, може би именно в това е и смисълът да звучат стиховете в театралното пространство?

В „Обобщение” Мая Кисьова използва израза „поетична сценичност” (можем и да го обърнем: „сценичност на поезията”), като обявява, че темата е видяна и в плана на литературознанието, и на театрознанието. С основание тя твърди, че нейната актуалност се е случила в хода на големия прелом от 1989 година, че всичко това е едно свидетелство и за смяната на културните парадигми. И **приложените анкети** с Роман Кисьов, Гриша Трифонов, Петър Чухов, Иван Христов, Антоний Димов, Мирела Иванова, Бойко Лабмовски, Стефан Иванов, Васил Видински, Виргиния Захаријева свидетелстват, че повечето автори имат ясно съзнание за тази внезапна свръхзначимост на звучащото по този начин поетическо слово – в противовес на „априлското гръмогласие” (този извод не е направен). Дисертацията е „уплътнена” силно и с разнородни артефакти и с фотоархив, както и с отличната разработка за курс в НБУ на тема „Поетът като актьор”. Не е тема на изследването как стоят отделният поет и неговият поетически текст в едно общо, колективно литературно четене – неорганизирано според авторски замисъл.

4. Научни приноси на кандидата

Дисертацията доказва, че в десетилетието на българския литературен постмодернизъм стремежът на авторите поезията им да „звучи”, да намира място в театрално пространство, е същностен израз на необходимостта от цялостно преосмисляне на литературата и на мисията на литературния творец.

5. Научна подготовка на дисертанта в хода на докторантското обучение

Впечатленията ми за участието на дисертантката Мая Кисьова в процеса на осъществяване на докторантската програма са отлични. Тя бе не само изключително активна в хода на дискусиите, но и създаде няколко значими литературоведски и културологически разработки след обучението в мои курсове.

6. Заключение

Изследването на Мая Кисьова „Сценични реализации на българската поезия. 1990-2010” има всички качества на една докторска дисертация. Препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват положително за присъждането на докторантката на научната и образователната степен „доктор”. Аз лично ще гласувам убедено „за”.

5 февруари 2017 г.
София

Проф. Михаил Неделчев

